

19615

329

U-66

329

Մ-66

27 SEP 2006

6103

15 JAN 2010

ԱՆԿԱԽ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏՆԵՐԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹ.

8829

ՄԵՐ ԴԱՒԱՆԱՆՔԸ
ԵՒ ԾՐԱԳԻՐԸ

ԱԼԵԳՍԱՆԴՐԱՊՈԼ
Տպարան Մանոյանի
1919

28 JUN 2013
2

ԱՇԽԱՐՀԱՀԱՅԵԱՅԻ ԵՒ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐԳ

Մարդկանց գործադուլիւնները պայմանա-
ւորում են, առաջին՝ դրած նպատակով և երկ-
րորդ՝ գործելակերպով, այսինքն գործունէու-
թեան միջոցներով ու եղանակով: Սակայն թէ
նպատակը և թէ գործելակերպը բղխում են ընդ-
հանուր աշխարհայեացքից և կեանքի ըմբռ-
նումից:

Աշխարհայեացքը կարող է լինել կամ
գիտականօրէն հիմնաւորուած կամ ինչ-որ պա-
տահական, չըմտածված, քաօսական: Կեանքի
ըմբռնումը կարող է լինել բէալ՝ հիմնաւորուած
իրականութեան ճանաչողութեամբ, և՛ ֆանտա-
ստիկ, երեւակայական, հիմնուած ֆանտաստիկ
տենչանքների վրայ:

Ծիշա գիտութիւնները լիակատար հնարա-
ւորութիւն են տալիս պարզ, հասկացողութիւն
կազմել ֆիզիկական աշխարհի մասին, սակայն
գիտական մեթոդը քայլ առ քայլ նուաճում է
նաև հոգեկան աշխարհը: Իսկ այդ երկու աշ-
խարհները՝ ֆիզիկական և հոգեկան կազմում են
միջավայրը, որի մէջ ապրում է, զարգանում և
գործում թէ անհատը և թէ հասարակութիւնը:

19615

329.14
5-65

3

Հետևաբար, հիմք չունենք կասկածելու որ գիտա-
կանօրէն կարելի է վերլուծել և հասարակական
երևոյթները: Ծիշա է, հասարակական կեանքը և
ազգերի գոյութեան բաղմազան պայմանները
այնքան բարդ են և զանազանակերպ, որ նը-
շանց գիտական տարրալուծումը չափազանց
դժուար է. այս է պատճառը, որ դեռ մանուկ
հասարակագիտութեան կամ սօցիօլօգիայի մէջ
շատ բան դեռ ևս ենթադրական է և ոչ լիօրէն
պարզաբանուած: Բայց դժբախտաբար այդ հան-
գամանքը չի խանգարում շատ մակերեսային
կամ ցնորամիտ «գործիչներին» գիտական են-
թադրութիւնները և ժամանակաւոր օժանդակ
կառուցուածքները համարել միանգամայն վճռ-
ուած ու աներկբայելի ճշմարտութիւններ և այդ
ժամանակաւոր կառուցուածքների վրա, առողջ
գաւաղողութեան հակառակ, ոչ միայն յօգուենգներ
մշակել այլև կազմակերպութիւններ ստեղծել,
իրական պայմանների հակառակ, բռնադքօսիկ
կերպով, կոպիտ ոյժի վրա հիմնված հրամաննե-
րով ձգտել իրադարձել ցնորքները, ֆիկցիանե-
րը: Մարդկային ցեղի այդ տեսակ ջրարկողործ-
ողը՝ իրանց փորձերով կամ էքսպերիմենտնե-
րով ոչ միայն չեն նպաստում յառաջագիմու-

1006
28625

28625

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

28625

թեան, այլ յաճախ միանգամայն հակառակ հետեանքների են հասնում, կասեցնում են զարգացման բնական ընթացքը և տանում են դէպի յետադիմութիւն, ընդհատ, այլասերում և կորուստ հէնց այն հասարակութիւնները և ժողովուրդները, որ իրենց փորձերի կամ էքսպերիմենտների առարկայ էին դարձրել ..

Չնայած հասարակական երևոյթների բարդութեան և բազմազանութեան՝ այնուամենայնիւ դիւանայ օրինաչափութիւնը ակնյայտնի է, և հասարակութեան զարգացման հիմնական օրէնքները բաւական պարզաբոյնում են:

Տիեզերքի առաջին և համատարած օրէնքը՝ աստիճանական փոփոխութիւնն է կամ էվոլյուցիան: Նրա գաղափարը յայտնի էր դեռ հին յունական փիլիսոփաներին. ըստ Հերակլիտէսի՝ ամէն ինչ հոսում է և փոփոխւում:

Աւելի մօտ ժամանակներում, ինչպէս Դարւինը բնագիտական փորձերով գտաւ օրգանական էակների զարգացման օրէնքները և ապացուցեց, որ այդ օրէնքները գտնւում են նիւթական գոյութեան՝ միջավայրի՝ պայմանների մէջ, այնպէս էլ է. Մարքսը պարզեց, որ հասարակութիւնների պատմական զարգացման

օրէնքները պէտք է որոնել մարդկային համախմբումների նիւթական պայմանների մէջ, գոյութեան նիւթական միջավայրի մէջ: Այդ նիւթական պայմանները, թէ մէկ և թէ միւս դէպքում, աստիճանաբար փոփոխւում են, ուստի ինչպէս օրգանական էակների ձեւերը, այնպէս և հասարակութեան կեանքը զարգանում են փոխուելով աստիճանաբար, էվոլյուցիոն ճամբով: Յանկարծակի փոփոխութիւնը կամ յեղափոխութիւնը, ընթացիկան, լոկ էվոլյուցիայի որոշ մի աստիճանն է կամ ստադիան: Ինչպէս ծնւնդաբերութիւնը նախօրօք աստիճանաբար զարգացած սաղմի հասունութեան հետեանք է, այնպէս և յեղափոխութիւնը. իսկ ժամանակից առաջ, բռնի ոյժով արագացրած ծննդաբերութեան հետեանքը՝ վիժումն է. ապրելու անընդունակ մի պտուղ: Ի դուր չէր Րէյլիւն ասում, «էվոլյուցիան կատարվեց և յեղափոխութիւնը չի յապաղի վրայ հասնել»: Առանց հասունացած էվոլյուցիայի չըկայ բնականոն յեղափոխութիւն, այլ տեղի ունի լոկ բռնադատուած վիժմունք, այլանդակ խառնակութիւն. հասարակական հասունացած շարժումներն են միայն աջողութիւն ունենում: Եւ ուսանելի է, որ գիտակից

միջավայրում, քաղաքական գեմեկրատիկ տղա-
տութիւններ ունեցող երկրներում, բռնադրօտիկ
դեկրետներով, հրամաններով, չի աջակցում չը-
հասունացած «յեզափոխական» օրէնքներ մըտ-
ցնել կեանքի մէջ: Այդպէս, օրինակ, Շվեյցա-
րիայում ժողովրդական րեֆերենդումով (հա-
մաժողովրդական ձայնատութեամբ և հաստա-
տութեամբ) մի քանի անգամ մերժուել են
օրէնքի նախագծեր՝ առաջարկած և անցկացրած
օրէնսդրական հաստատութիւններում սոցիալ
դեմոկրատների ջանքերով, որովհետեւ միջավայ-
րը, ժողովուրդը, ունենալով գիտակցութիւն և
քաղաքականօրէն լինելով զարգացած՝ կարողա-
նում է քննադատօրէն և ինքնուրոյն կերպով
վերաբերուել գէպի հասարակական հարցերը,
հասունացածը ջոկել խակից և օրինելու պայ-
մանների անհամապատասխան, մոդային կամ
նեղ հոստկցական ներմուծութիւններից:

Երկրորդ արեգեբական օրէնքը, որ բլլում
է էվօլիցիօն օրէնքից, դա երեոյթների պատ-
ճառների կամ գործոնների (ֆակտօրներ) բազ-
մատեսակութիւնն է:

Հասարակական երեոյթները արդիւնք են
բազմաթիւ փոփոխական ֆակտօրների: Այդպի-

տով ինքը կեանքը համադումար է այնպիսի
տուեայների, որոնք ժամանակի և տարածու-
թեան մէջ փոփոխական են: Հետեաբար, կեան-
քը ինքը արդիւնք է, Ֆունկցիա է, փոփոխական
մեծութիւնների, ուրեմն՝ չի կարող ինքը ևս
մնալ անփափօխ: Այդ փոփոխական պայմանե-
րի կամ մեծութիւնների կոմբինացիան անսահ-
ման զանազանակերպ է և համարեա նոյնու-
թեամբ երբէք չի կրկնում. հետեաբար, այդ
փոփոխութիւնների Ֆունկցիան՝ ինքը կեանքը՝
իւրաքանչիւր դէպքում պէտք է լինի ինքնա
տիպ, տարբեր տեսակի: Այստեղից պարզ է, որ
շարլօն, ընդհանուր բոլոր դէպքերի համար չա-
փանիշներ հասարակական-քաղաքական կեանքում
չեն կարող գոյութիւն ունենալ, և հարկ կայ
ժանօթանալ իւրաքանչիւր ինքնատիպ երեոյթի
հետ առանձին բազմակողմանի ուսումնասիրու-
թեամբ:

Հասարակական զարգացման երեոյթների
վրայ ազդող բազմազան պատճառների կամ
ֆակտօրների մէջ տիրապետող նշանակութիւնը
պատկանում է անտեսական ֆակտօրին, այսին-
քըն՝ արդիւնքների արտադրութեան և փոխա-
նակութեան փոփոխուող ձևին: Անհրաժեշտու-

թեան զօրութեամբ և որոշ կանոնաւորութեամբ հասարակութեան մէջ կատարուում են պրօցէսներ, որոնք փոփոխուող են և այլայլելի, հետեւաբար հասարակական կեանքը՝ իբրեւ այդ փոփոխուող պրօցեսների կօմպլեկս՝ չի կարող ճանաչուել իբրեւ մի քարացած, անշարժ, վախճանականօրէն ձևակերպված բան: Պէտք է ուրեմն շերակլիտէսի խօսքերը կրկնել. ամեն ինչ հոսում է և փոփոխուում:

Ըստ Հէգէլի դիալեկտիկական մեթոդի, երբ մեր մտքում ծագում է առանձին հասկացողութիւն՝ իբրեւ դրական (թեզիս), նրա կողքին երևան է գալիս այդ դրական հասկացողութեան ժխտումը կամ բացասումը (անտիթեզիս). և այդ երկու ներհակ հակացողութիւնների բալխումից է առաջ գալիս նոր, աւելի բարձր, աւելի մօտ ճշմարտութեան ու բովանդակալի երրորդ դրութիւն մեր մտքում՝ համադրութիւն (սինթեզիս): Այդ նոր, ճշմարիտ հասկացողութեան մէջ սկսում է նոյն պրօցեսը և ստացւում է աւելի կատարեալ նոր հակացողութիւն և այլն և այլն: Այդ նոյն դիալեկտիկական պրօցեսը տիեզերական զարգացման էութիւնն է: Պարզ է, որ այդ ևս էվօլյուցիայի, առաջադի-

մութեան մի ուղի է, որ ոլորապառլոյտ զիգզագներով առաջ է ընթանում: Հներբ ասում էին՝ natura non facit saltus (բնութիւնը թոյնք չի առնում): Ուրեմն անընդհատ փոփոխութիւնը, անընդհատ զարգացումը ոչ միայն մտքի, այլ և երևոյթների հիմնական օրէնքն է. հասարակական փոփոխութիւններն էլ երևոյթներ են, ուրեմն անընդհատ փոփոխութեան են թակայ: Օրինակի համար, վերցնենք տնտեսական մի դրութիւն որոշ ժամանակում. գիցուք՝ կապիտալիզմը, որ ինքը պատմականօրէն նախորդ մի շարք գրական և դրանց ժխտող երևոյթների սինթեզիս է. մենք պէտք է հետևցնենք, որ նա ևս անընդհատ առաջ գնալով վերև նկարագրած ոլորապառլոյտ թեքումներով պէտք է գնայ դէպի իր բացասումը՝ սոցիալիզմը: Ուրեմն, սոցիալիզմը կապիտալիզմի բացասութեամբ կամ՝ մասնաւոր սեփականութեան վերացումով և վարձու աշխատանքի իրաւունքի յաղթական աճումով ստացուելիք սինթեզիսն է: Ինքը այդ նոր համադրութիւնը կամ սինթեզիսը իր մէջ պարունակելու է սաղմային դրութեան մէջ դարձեալ նոր ժխտում, և այդպէս անվերջ, մինչև որ կատարելապէս մարդկութիւնը հասնի

այն կացութեան որ պիտի համարուի համա-
մարդկային երջանկութիւնը ապահովող մի
երկրային դրախտ: Յայնկոյս սոցիալիզմի շա-
րունակվող էվոլյուցիան դժուար է ճշտօրէն նա-
խագուշակել. գուցէ դա լինելու է անարխիզմ.
զիտակից կատարելատիպ ու անկախ անհատների
երջանիկ համակենցադ՝ առանց իշխանաւորների
գաւազանի ստիպողութեան, այլ սիրոյ արեգակի
տակ. . Ո՛վ է իմանում... Միայն այն գիտենք, որ
այդ դրութիւնը չի ստեղծուելու մի խումբ մարդ-
կանց բռնի ոյժով կամ յենուած բռնեցքի զիկ-
տատուրայով, այլ սոցիալական անընդհատ, առ-
տիճանական, հասունացած բարեփոխումների ճա-
նապարհով. պայքար մարդավայել և ոչ գաղա-
նային գործելակերպ: Եւ մենք տեսնում ենք,
որ քաղաքական ազատութիւնների միջոցառում
ապրող ժողովուրդների սոցիալական կեանքը
(Մեզլիս, Նոր Զելանդիա և այլն) բարեփոխ-
ւում է անընդհատօրէն, պարլամենտական բե-
ֆօրմիզմով դէպի իսկական Դեմօկրատիա:

Նա է քաղաքակրթական և ոչ բարբարոսա-
կան ճանապարհը մօտենալու համամարդկային
իրէպիւն:

Սակայն տնտեսական ֆակտորների գերիշ-

խող նշանակութիւնը չի ժրխտում միւս ֆակ-
տորների ազդեցութիւնը հասարակական գար-
գացման երևոյթիների վրայ թէկուզ այդ վեր-
ջին ֆակտորները համարուէին «վերնաշէնքեր»,
«հետևանքներ» տնտեսական յարաբերութիւն-
ների: Որովհետև անկասկած է, որ այդ «վեր-
նաշէնքերն» և «հետևանքները» ժամանակի ըն-
թացքում, կորցնելով իրանց ծագման հետքերը,
իրենք անկախօրէն գաղնում են նոր պատճառ-
ներ և գործօններ հասարակական երևոյթիների:
Օրինակ, գուցէ «կրօնական զգացմունքը», կամ
«հայրենասիրութիւնը», «պատուի զգացմունքը»
և այլն իրենց ծագմամբ և բացատրվեն իբրև
տնտեսական յարաբերութիւնների «վերնաշէն-
քեր» և «հետևանքներ», սակայն նրանք ներ-
կայումս գոյութիւն ունեն իբրև ուրոյն հոգե-
բանական ֆակտորներ:

Այդպէս ահա բոլոր վերև ասածներից տես-
նում ենք որ այնքան էլ դիւրին չէ պարզաբա-
նել հասարակական երևոյթների կոնկրետները:
Պարզ է որ նախքան քաղաքացիական պայա-
ցները պէտք է առանձնայատուկ պայմանների
մանրագննիւն քննութիւն, ուսումնասիրութիւն:

Առնադրակ հարցերի լուծման գիտական

մեթօքը չէ կարող հաշտուել քարացած զօգմաների հետ, ուստի միանգամայն իրաւացի է կառուցելին աւելով, որ ռայն եզրակացութիւնները, որոնց յանգել են Մարքան ու Էնգելսը, գիտութեան վերջին խօսքը չեն ներկայացնում. Հասարակութիւնը գտնուում է անընդհատ զարգացման վիճակի մէջ և յայտնագործւում են ոչ միայնոր Ֆակտեր, այլ և դիտողութեան և հետախուզութեան նոր մեթօդներ: Մարքսի և Էնգելսի առածից այս կամ այն բանը դառել է անհիմն, այս կամ այն բանը պահանջում է մըրացնել սահմանափակում, այս կամ այն կէտը պէտք է լրացնել և այլն: Նոյնը և դարվիշականութեան մէջ. ուսման հիմքը մնում է, իսկ մանրամասնութիւնները փոփոխւում են, լրացւում: Որ միայն տնտեսական ֆակտօրով չի կարելի բաւականանալ, այդ երևում է Էնգելսի հետեւեալ խօսքերից. «Չէ կարելի այս կամ այն էպօխայի պատմութիւնը վերածել ալգեբրայական մի անյայտով հաւասարութեան լուծման»: Ի հարկէ գոհիկ և թեթևասրտիկ գործիչները և մակերեսային մտածողները այլ կերպ են մտածում և վարվում...

Դեռ Սպինոզա փիլիսոփան գիտնականօրէն

հիմնաւորեց այն ուսուցումը, որ մարդու մէջ գործունէութիւնը հանդիսանում է իբրև հետեւանք անհրաժեշտ և որոշ օրէնքների, և միայն այդ օրէնքների անգիտութիւնն է պատճառ, որ հաւատում են թէ կայ մարդկային կեանքի ազատութիւն. նա ապացուցեց, որ մարդն ևս, ինչպէս բոլոր շրջապատը, ենթակայ է որոշ օրէնքների. և մարդու ուղեղը կառավարում են նոյնանման օրէնքներ, որոնցից, օրինակ, կախում ունի մարմնի ընկնումը: Հետեւաբար, անհատը չէ կարող ճանաչուել իբրև բացարձակօրէն ազատ գործոն, որովհետև նրա կամքից չէ կախւած ա ն հանգամանքների համագումարը, որը իրմով որոշում է և այդ կամքի շարժումները: Սակայն, միւս կողմից չպէտք է ուրանալ որ անհատը ինքը լինելով արդիւնք միջավայրի, այնուամենայնիւ, իր անհատական առանձնայատկութիւններով ևս կարող է որոշ գունաւորում տալ հասարակական երևոյթների այս կամ այն բնոյթին, նրա անհատական ազդեցութիւնը պէտք է ճանաչուի այդ դէպքում իբրև ածանցող, երկրորդական ֆակտոր: Այդպէս, օրինակ, մի Բիսմարկ իր քաղաքական ծրագրով օրինկտիւ պայմանների ծնունդ էր, սակայն իր

անհատականութեամբ հասարակական — քաղաքական անցքերին» տուաւ որոշ գունաորում և ուղղութիւն.

Դիւանականօրէն վերլուծել որոշ տեղի, որոշ ժամանակի և զարգացման տատիճանի վիճակը, իրականութեան մէջ եղած հանգամանքների ամբողջութիւնը, կօմպլեկսը՝ այդ է անհրաժեշտ, նախքան գործնական քայլեր անելը՝ ծրագիրներ կազմելը: Միայն այդ պայմաններում անհատի մասնակցութիւնը կարող է օգնել բնականոն զարգացման, նպաստել առաջադիմութեան: Հակառակ դէպքում՝ կամ անհատի շանքերը անպտուղ կը լինեն, կամ նա իր անտեղի և ցնորական միջամտութեամբ միայն վնաս կարող է պատճառել: Ճիշդի վատ բան չկայ, քան մի ծրագիր, որ հակասում է իրականութեան», ասում է Կառլցկին: Դժբախտաբար մեր ամեն դաւանանքի այնպիսիականների ծրագիրները և գործելակերպերը հակասում են հէնց իրականութեան...

Ահա ինչու մեր անկախ սոցիալիստների գործելակերպը հիմնւած պէտք է լինի իրականութեան լուրջ ուսումնասիրութեան վրայ: Շարլօններով և անալօգիաներով մենք չենք զեկա-

վարուելու: Կենքի առանձնայատուկ պայմանների վերլուծումը, պիտական մեթոդով իրականութեան ուսումնասիրութիւնը պէտք է լինեն հիմք մեր ծրագրի: Բեվօլիւցիան հասունացած էվօլիւցիայի հետևանք պէտք է լինի և ոչ իմաստակ սնալիառների սուրինաւոր բռնութեան արգասիք: Միայն էվօլիւցիայի ճանապարհն է տանում դէպ սոցիալիզմի յաղթանակը:

Ի Ր Ա Ի Ո Ի Ն Ք Ի Մ Ա Ս Ի Ն

Դեռ հները մարդուն համարում էինք քաղաքական կենդանի, զրանով ցոյց տալով որ հասարակութիւնը այն միջավայրն է, առանց որի մարդը չի կարող ապրել, ինչպէս՝ ձուկը առանց ջրի: Կղզիացած մենաւոր Բոբինգոնները լոկ երևակայութեան մէջ գոյութիւն ունեն:

Ապրելով միասին մարդիկ իրար հետ կապուած են բազմատեսակ փոխադարձ յարաբերութիւններով: Մէկի կամքը և շահը ընդհարւում է միւսի կամքին և շահին: Անտանդի խառնաշփոթ զրութիւնը, մշտական կազն ու կրօնը վերացնելու համար անհրաժեշտութիւնը

ստիպում էր մտածել՝ միջամարդկային յարաբերութիւնները կանոնաւորելու մասին: Այդպէս է ծագում իրաւունքների գաղափարը. իրաւական չափերը կամ օրէնքները այնուհետեւ առաջադրում են մարդկային վարքի կանոններ: Եւ այդ չափերը կամ նորմաները պարտադիր են դառնում բոլորի համար և անձեռնմխելի, մինչև որ չեն փոխւում հասարակութիւնից որոշուած կարգով: Այդ օրէնքները կամ իրաւական նորմաները պարտադիր են ոչ միայն ստորադրւեալների, այլև իշխանութեան համար, որից պահանջւում է ճշտութեամբ կատարել օրէնքով սահմանած իր պարտաւորութիւնները. հետևաբար՝ անհատի կամքից և քմահաճոյքից չէ կախուած օրէնքը: Պետական իշխանութիւնը միայն որոշ օրինաչափերով է կարող ցոյց տալ իւրաքանչիւր անհատին նրա իրաւական տեղը, նրա իրաւունքը ու պարտականութիւնները թէ դէպ ամբողջ պետական կազմը և թէ դէպի առանձին անհատները. և միայն օրէնքով պէտք է ստիպել որ անհատը կատարի հանրային՝ պուրլիկ՝ իրաւունքի պահանջները: Սակայն հասարակական կեանքում կան շատ խնդիրներ, որոնք մասնաւոր, անհատական կամ խմբային նշանա-

կութիւն ունեն. թողնելով այդ դէպքում առանձին անհատին կամ հասարակութիւններին որոշ նախաձեռնութիւն և խնդրորոշում՝ օրէնքը միմիայն վերահսկում է, որ փոխադարձ համաձայնութիւններով կայացրած գործողութիւնները չեն կատարւածուին՝ համաձայն փոխադարձ պայմանաւորման. դա քաղաքացիական կամ ցիվիլ իրաւունքի սահմաններն է:

Ձիւնակողութիւնը, օրինակի համար, հանրային իրաւունքի կատեգորիային է պատկանում, իսկ ամուսնութիւնը և տնտեսական գործունէութիւնը քաղաքացիական կամ ցիվիլ իրաւունքի կատեգորիային:

Գուցէ ոչ մի հասարակական երեւոյթիմէջ դասակարգային ուժերի բախումը այնքան տկայայտնի չէ, որքան իրաւական: Այդ պատճառով թէ կանրային և թէ քաղաքացիական իրաւունքը փոփոխւում են հասարակական զարգացման հետ զուգընթացաբար: Կան շատ օրէնքներ, որոնք տուել թողնուած էին մասնաւոր համաձայնութեան և նախաձեռնութեան, բայց ժամանակի ընթացքում դառնում են հանրային կամ պետական հոգացողութեան առարկայ: Այդպէս են, օրինակի համար, բանուորների և զործատւեր-

լի փոխարարներով թիւները որոշող նորմաները. բանուորական շարժման ուժեղանալով՝ նրա շահերը պաշտպանող օրէնքներ են սահմանուած և այդպիսով սանձահարում է գործատէրերի կամքի միակողմանի արտայայտութիւնը, և անտեսական յարաբերութիւնները կանոնաւորող քաղաքացիական կամ ցիվիլ օրէնքները դառնում են հանրային պետական, պուբլիկ իրաւունք:

Հանրային իրաւունքի ձգտումը՝ կենտրոնացնել պետական իշխանութեան ձեռքում միջմարդկային յարաբերութիւնները կանոնաւորող չափազանց շատ կողմեր և գէպքեր, իհարկէ, գտանդում է մարդկային անհատականութիւնը, ճնշում է նրա նախաձեռնութիւնը և խախտում ազատութիւնը:

Եւ անս մեր առջև ծառանում է պետականութեան և անհատականութեան ներհակ գաղափարների պայքար, թեզիսի և անտիթեզիսի փոխադարձ ժխտում, որից կամաց-կամաց ըստեղծւում է երրորդ, աւելի կատարեալ դրութիւն՝ սինթեզիս, որը պէտք է հաշտեցնի պետականութիւնը անհատականութեան հետ, կենտրոնաձիգ ձգտումները կենտրոնախոյս ձգտումների հետ:

Դեռ մեծ Փրանսիական յեղափոխութիւնը,

խակ նրանից առաջ Մնգլիայում և Ամերիկայում, յայտարարեց, որ հաւասարութիւնը, եղբայրութիւնը և ազատութիւնը մարդկային բնական, անձեռնմխելի իրաւունքներն են: Սակայն բաւական չէ արդար լողունքներ արձակել. պէտք է իմանալ և իրական ճանապարհը այդ իդէալներին հասնելու համար, որ ընկած է հասարակական ուժալ ուժերի փոխարարներով թիւների թանձր և խոչնդոտներով լի անտառի միջով: Ուղեցոյցը այդ դժուարին ճամբով պէտք է լինի պարզորոշ ու առողջամիտ ծրագիրը, իսկ ոյժը պիտի ներկայացնի կազմակերպուած պահանջը: Քանի որ ոյժն է որոշում իրաւունքը, այլ հնարաւորութիւն նպատակին հասնելու գոյութիւն չունի:

Ի հարկէ հանրային օգտի տեսակէտից պետութիւնը պէտք է որոշ նորմաներով սահմանափակի անհատական ազատութիւնը, սակայն «հանրային քարօրութեան» գաղափարն էլ պէտք է ռենկնայ որոշ սահմաններ, որովհետեւ անհատի անբռնաբարելի իրաւունքների մէջ կա կան մարդկային առաջադիմութեան մեծ արժէքներ: Ծթէ ներկայ պայմաններում դեռ չենք կարող ոչնի՝ կեցցէ՝ բացարձակապէս անկախ անհատա-

կանութիւնը, այդ դեռ չի նշանակում, որ անհաւը պիտի համարուի լսել մի գործիք, անհողի, անկամ մի միաւոր, հասարակական օրգանիզմի մի շնչին մասնիկ: Հէնց այդ պատճառով անհամար իրաւունք ունի պահանջել պետութիւնից և հասարակութիւնից՝ ճշտօրէն որոշել՝ թէ ինչ են իրենից պահանջում և ինչ սահմաններ են դնում նրա ազատութեան շուրջը, որովհետեւ իրաւական նորմաների անորոշութիւնը բացում է կամայականութիւնների և սանձարձակ բռնութիւնների առաջ դժոխքի դռները:

Մարդը դեռ բնգունակ է հաշտուել իր ազատութեան որոշ սահմանափակումների հետ, եթէ դրանք որոշ օրէնքով են սահմանուած, եթէ դրանք պարզորոշ են, սակայն նա չի կարող հաշտուել առանց սառնամանիկ և մարդկային կերպարանքը կորցնելու, եթէ այդ սահմանափակումները մէկի քմահաճոյքից և անպատասխանատու կամքից է կախուած:

Նստապահանջ օրինականութիւնը մարդկային զիտակցութեան անյաղթելի պահանջն է:

Դժբախտաբար մեր հասարակութեան մէջ դեռ չափազանց աղօտ է իրաւունքի զիտակցութիւնը և բռնութեան ու կամայականութեան

դէմ բողոքող սպին:

Չասենք թէ յեղափոխութեան ժամանակ ենք ապրում և հասկանալի են օրինականութեան խախտումները: Ոչ, յեղափոխական գիտակից դեմոկրատիան աւելի ևս խստապահանջ պէտք է լինի օրինականութեան նկատմամբ, իրաւակարգ հաստատելու վերաբերմամբ, որովհետեւ այլևս ոչ ոք չի խանդարում նրան մշակել իր պահանջներին համապատասխան նորմաներ:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

Անկախ սոցիալիստները ձգտում են իրականացնել երկրի վրայ սոցիալիզմը, այսինքն՝ այնպիսի իրաւակարգ, որի օրօք գործարանները, հողը և արդիւնաբերական գործիքները չեն պատկանելու մասնաւոր անձանց և քնկերութիւններին, ինչպէս այժմ, այլ դառնալու են հանրութեան, ժողովրդի սեփականութիւն:

Անկախ սոցիալիստների կուսակցութիւնը կազմակերպուեց Սեքսանդրապօլում 1917 թ. հոկտեմբերի 15-ին, երբ Հանրապետականների Ակումբում գումարուած ինդհանուր ժողովը ըն-

դունեց «Աշխարհայեացք ու գործելակերպ» և «Իրաւունքի մասին» զեկուցումները, որոնք դառան անկախ սոցիալիստների հասարակական-քաղաքական դաւանանքը:

Աչքի առաջ ունենալով դարերի ընթացքում մարդկութեան կատարած պատմա-սոսոկական զարգացման ամբողջ պրօցեսը, անկախ սոցիալիստները կեանքի օրինակաւ պայմանների բազմատեսակութեան առաջնակարգ նշանակութիւն են տալիս ժողովրդական կեանքի երևոյթների մէջ, միաժամանակ չժխտելով նաև սուբեկտիւ ազդակների որոշ դերը նոյն երևոյթների գոնաւորման և ուղղութեան մէջ:

Այդպիսի ազդակներից մէկն էլ հանդիսանում է մտաւորականութիւնը կամ ինտելիգենցիան, որի կազմակերպւած գործունէութիւնը և ղեկավարութիւնը ժողովրդի կեանքում որոշ, երբեմն նոյն իսկ կատասարոֆային դեր է խաղում:

Աշխատաւոր ինտելիգենցիան ինքն ուրոյն տեղ բռնելով հասարակական շերտաւորումների մէջ, այնուամենայնիւ չունի բնորոշ դասակարգային դժեր, ուստի աւելի է ընդունակ տարուելու գաղափարներով և առաջնորդուելու ազա-

դասակարգային իդէալներով, քան բացայայտ դասակարգերը: Տարաբախտաբար ինքը ինտելիգենցիան պատահաւորաժ է զանազան թշնամական հաւուածների և անհաշտ աղանդների, որոնք կականը գոհում են անկարևոր մանրամասնութիւններին և դրանով մեծապէս մնասում բուն նպատակին՝ ժողովրդի բարօրութեան: Գերիշխանութեան տենչը շատ հոսանքներին ստիպում է դիմելու խուժանավարական, դեմագոգիական, կեղծիքների և անմիաֆեաիշների երկրպագութեան և այդպիսի գործելակերպը վարկաբեկում է սոցիալիզմը և ինտելիգենցիան ժողովրդի աչքում: Դեկավարելով աղատութեան, արդարութեան և գիտութեան անկաշառ թելադրանքներով և բուն ժողովրդասիրութեամբ, անկախ-սոցիալիստները ձգտում են սոցիալիստական աշխարհայեացք ունեցող ուժերի մէջ համերաշխութիւն և համագործակցութիւն ըստեղծել՝ աւելի բնորոշութեամբ մարդկութեանը նոր Աւետեաց երկիրը հասցնելու համար:

Այս գրքոյկում առաջ բերելով մեր գաւանանքի սկզբունքային կէտերը՝ տալիս ենք նաև մեր ընտլ ծրագիրը:

I Անհատական իրաւունքը: Բոլոր անհատները առանց սեռի, դաւանանքի և ազգութեան խտրութեան հաւասար են Դժոխքի առաջ. կատարեալ ազատութիւն խղճի, դաւանանքի, բանասիր և տպագրական խօսքի, համախմբումների, գործադուլների, փոխադրութիւնների, ընկերութիւնների կազմելու և զբաղմունքներ ընտրելու: Անձի, ընտանեացի և մասնաւոր զբաղմունքեան անձեռնմխելիութիւն: Այդ ազատութիւնները խախտողները պէտք է ենթարկուին պատժի, դատարանի վճռով:

II. Պետական կազմը. Հայաստանը դեմոկրատիական (ժամկավարական) հանրապետութիւն է, նրա տարածութեան վրայ սպրտող իւրաքանչիւր ժողովուրդ ազգային-կուլտուրական ինքնորոշման իրաւունք ունի:

III. Օրէնտրական իշխանութիւնը. Պետական հիմնական օրէնքները սահմանում են և փոփոխում միմիայն Սահմանադիր ժողովը՝ կազմեալ ընդհանուր, հաւասար, ուղիղ և գաղտնի ձայնատուութեամբ պրօպօրցիօնալ (համաչափ) թուով ընտրեալ ներկայացուցիչներից: Պոպուլյար, ընթացիկ օրէնքների սահմանումը և փոփոխումը պատկանում է պարլամենտին, որ ընտրւում է նոյն, կարգով, ինչպէս և Սահմ.-ժող.

IV. Գործադիր իշխանութիւնը կամ կառավարութիւնը. Վարչապետը կամ մինիստր-նախագահը ընտրւում է Պարլամենտի մեծամասնութիւնից, պետական վերահսկիչը պարլամենտի ընդդիմադիր փոքրամասնութիւնից. միւս մինիստրները կուսակցութիւնների փոխադարձ բանակցութեամբ, կառավարութիւնը և առանձին մինիստրները պատասխանատու են պարլամենտի առաջ և պարտաւոր են հարցաթնդումների և բացատրութիւն տալու: Պատերազմ յայտարարելու, խաղաղութիւն կնքելու և դաշնակցելու իրաւունքը պատկանում է միայն պարլամենտին:

V. Դատարանը պէտք է լինի ընտրեալ ազգաբնակչութիւնից. դատավարութիւնը ձրի և առանց աւելորդ ձեականութիւնների: Մահուան պատիժը վերացւում է: Աննշան գործերը ընկնում են հաշտարար դատաւորները, իսկ աւելի ծանր յանցանքները՝ երդուեալ ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ:

VI. Տեղական ինքնավարութեան պէտք է ենթակայ լինեն ոչ միայն տեղական կուլտուրական, կրթական, բժշկա-առողջապահական, հաղորդակցական, տնտեսական գործերը, այլ և

հասարակական ապահովութեան պահպանութիւնը, ուստի միլիցիան և կոմիսարները ընտրուում են տեղական ինքնավարութիւններից և ոչ թէ նշանակուում են քրէին գործերի մինիստրի հայեցողութեամբ:

VII. Պետական զինամ ոյժը. Բոլոր ազգաբնակիւթեան համար, 20 տարեկան հասակից սկսած, պարտադիր է՝ ձեռք բերել վարժութեամբ զինւորական գործի մէջ հմտութիւն, որպէսզի հարկ եղած դէպքում հայրենիքի պաշտպանութիւնը դառնայ ամբողջ ժողովրդի պարտականութիւնը: Առաիճանաբար պիտի մշտական գորքը վերածուի կազմակերպւած ժողովրդական ինքնապաշտպանական զնգերի:

VIII. Եղեղեցին պէտք է բոլորովին բաժանուի պետութիւնից և դառնայ հաւատացեալների միջոցներով պահպանւող և կառավարւող հաստատութիւն. հոգևորականութիւնը իրաւունք չունի որևէ մասնակցութիւն ունենալ պարոցական գործերում:

IX. Արթուծիւնը. սկզբնականը պէտք է լինի աշխարհական, ընդհանուր, պարտադիր և ձրի. միջինը և բարձրը, թէ ընդհանուր կրթականը և թէ մասնագիտականը հանրամատչելի և պահ-

պանուին պետութեան ու ինքնավարութիւնների միջոցներով:

X. Ֆինանսները. Պրօգրեսսիւ տուրք եկամուանների, շահի, կայքի և ժառանգութեան վրայ. ցած եկամուանները բոլորովին ազատ են հարկերից: Պետակաւ մօնօպօլիա շաքարի, թէյի, ծխախոտի, լուցկու, սապոնի, նաւթի. մօնօլիպօլիզացիա ինքնավարութիւնների ձեռքով կառավարում) բոլոր ձեռնարկութիւնները, որոնք չօշափում են ժողովրդական լայն շերտերի կենսական շահերը. օրին. հացփաճառքը, մօտաճառքը, լուսաւորումը, բաղնիքը և այլն: Վերացում կսւմ թեթեւացում մաքսային հարկերի այն տոարկաների վրայ, որոնք անհրաժեշտ են երկրի մէջ գիւղատնտեսութիւնը և արդիւնաբերութիւնը զարգացնելու: Էժան վարկ տեղական ինքնավարութիւններին կուլտուրական ձեռնարկութիւնների համար:

XI. Բանտրական հարց. 8 ժամեայ աշխատանք. անչափահասները մինչև 16 տարեկանը ազատ են աշխատանքից: 16—18 տարեկանների համար 6 ժամ աշխատանք: Յղի կանայք վերջին 4 շաբ. բնթացքում և ծննդաբերութիւնից յետոյ 6 շաբ. բնթացքում ազատ են աշ-

խատանքից, պահպանելով վարձը: Յարմարութիւններ իրենց մանուկներին ծծով կերակրելու:

Պետական աղահովապրութիւն ծերութեան, հիւանդութեան և բանելու ունակութեան պակասելու դէպքերում. բանւորութիւնից ընտրուած գործարանային տեսուչներ և տեսուհիներ: Արգելւում է գիշերային աշխատանքը բացառութեամբ այն դէպքերի, երբ այդ անհրաժեշտ է տեխնիկական կարիքներով կամ հասարակական պահանջով: Արգելւում է պայմանաւորած ժամերից դուրս աշխատանքը: Կանանց աշխատանք այն դէպքերում, երբ այդ վնասակար է նրանց օրգանիզմի համար արգելւում է: Բանւորութեան և գործատէրերի փոխարարներութիւնները պէտք է մշակւած լինեն օրէնսդրական կարգով: Հաշտարար մարմիններ բանւորների և ձեռնարկողների ներկայացուցիչներից հաւասար չափով ընտրած: Աշխատանքի բոլոր տեղական և եկտրբանւորներին վարձելու համար, կազմւած տեղական ինքնավարութիւններից մասնակցութեամբ բանւորական կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների: Առևտրա-արդիւնաբերական ծառայողների և արհեստավորների պաշտպանութիւն օրէնս-

գրական միջոցներով:

XII. Հողային Գարգ. Պարտադիր գրաւում եկեղեցական, վանքապետական, մասնատիրական հողերի և յանձնում գանձարանի հողերի հետ միասին և տեղականութիւն և գործադրութիւն հանրութեան (նացիօնալիզացիա), կազմելով պետական հողային պաշար կամ Ֆոնդ: Հանրութեան են պատկանում նաև բոլոր ջրերը և երկրի խորքերը իրենց հարստութիւններով: Պետական Ֆոնդի հողերը յանձնում են տեղական ինքնավարական մարմինների տնօրինութեան (մունիցիպալիզացիա): Այդ մարմինները հողը բաժանում են աշխատաւորական չափով այն բոլորի մէջ, որոնք ցանկանում են պարապել երկրագործութեամբ անձամբ, ընտանիքով կամ ուրիշ աշխատաւորների ընկերակցութեամբ: Իւրաքանչիւրը իրաւունք ունի ըստաւարաւ իր և իր ընտանիքի կարիքներին: Քանի որ հողը իրյատկութիւններով և գիրքով տարբեր է լինում և որոշ հողաբաժիններ ընկած լինելով երկաթուղիների, քաղաքների և գետերի մէջ անկախ գործ գրած աշխատանքի չափերից յաւելեալ եկամուտներ են տալիս՝ այդպիսի հո-

զաբաժինների վրայ սահմանուում է որոշ տուրք,
յօզուտ տեղական հասարակական կարիքների:
Ով զաղարում է մշակելու իր հողաբաժինը՝ այդ-
պիսին պարտաւորւում է հողը վերադարձնել
ֆոնդին և եթէ նրա կողմից կատարուած են հո-
ղի բարւոքումներ (մելիօրիդացիա) նրան տրւ-
ւում է գանձարանից բարւոքումների արժէքը:
Այն տեղերում, ուր հողի պակասութիւն չի
պատկուում, այլ մնում են մեծ տարածութիւններ
անմշակ, այդ տարածութիւնները շահագործե-
լու համար կարող են տրուել անհատներին և
ընկերութիւններին որոշ պայմաններով, և
ժաւանակամիջոցում, սակայն հէնց որ հողի
պակասութիւնը կրկին երևան գայ, այդ բաժին-
ները ևս բաժանւում են նորմալ կարգով: Երկրի
ընդհանուր տնտեսական և կուլտուրական պա-
հանջների տեսակէտներով առանձին նշանակա-
թիւն ունեցող մշակոյթների համար ինքնավա-
րութիւնները իրաւունք ունեն ընկերութիւննե-
րին, ղպրոցներին և այլն հողաբաժիններ տալ
աշխատաւորական նորմայից տարբեր չափերով:

ՔԱՅԻԱՍԵ Է ՔԱԺԱՆՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԴԱԿԱՅՆ ՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԼԻՔ ՍՈՅՈՒԼԻՍՏՆԵՐԻ ՕՐԴԵՆ 1919 թ.

Երեք անգլ բաժանորդագարը 5 րուբլի
Մի » » 2 րուբլի

Հատկաճառ ամեն տեղ 70 կոպէկ

Հասցեն՝ Александровъ, Кутузь Независимыхъ Соція-
листобъ

ԳԻՆՆ Է 2 ԲՈՒՐ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0202327

